

Таран І. М. Феномен мініатюри в контексті сучасної української фортепіанної музики / І. М. Таран // Українська музична культура на сучасному етапі : трансформація традиційних і академічних форм : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 24–25 квітня 2013 року). – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / Редактор-упорядник В. Дутчак. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – С. 124–128.

УДК 78.08

Ірина Таран

м. Івано-Франківськ

ФЕНОМЕН МІНІАТЮРИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ

Постановка наукової проблеми та її значення. Узагальнення історичної динаміки мініатюри в контексті сучасної української фортепіанної музики розкриває своєрідність принципів мініатюризму, що віддзеркалюють ментальні риси національного характеру, та розглядає жанрові різновиди мініатюри в системі видової специфіки мистецтва. Розкриття феномену мініатюри в музичній культурі передбачає дослідження його внутрішньої структури і функцій з позиції семантичного, структурно-функціонального підходів, а також визначення жанрової специфіки.

Аналіз останніх досліджень. Основоположне значення щодо розкриття феномену мініатюри мають праці з: музичної семіотики (М.Г.Арановський, В.В.Медушевський, Є.В.Назайкінський, В.М.Холопова), музичної семантики (Б.В.Асаф'єв, Л.Н.Березовчук), теорії національного стилю (С.В.Тишко), жанрово-теоретичних концепцій (Л.А.Мазель, О.С.Соколов, А.Н.Сохор). Методологічною основою пояснення логіки музичної композиції мініатюри слугують теоретичні напрацювання В.П.Бобровського, Н.О.Горюхіної, В.Л.Клина, А.П.Мілки, Н.О.Рябухи, С.О.Салдан та інших.

Мета статті – визначити особливості жанру мініатюри як феномену української фортепіанної музики на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Назва “мініатюра” (від італійського *miniatura* – невелика музична п'єса) перейшла з образотворчого мистецтва в літературу, музику, театр, де позначилася як жанр малих форм. Кристалізація музичної мініатюри в професійній культурі відбувалася одночасно з іншими

крупними жанровими зразками інструментальної, вокальної, хорової, оркестрової музики. Мініатюра – невелика музична п'єса, найчастіше для фортепіано, але також і для інших інструментів, для камерних ансамблів, оркестру. Форма мініатюри може бути різною; зазвичай такі п'єси пишуться в простій дво- або тричастинній, а також в рондоподібній формі. Нерідко мініатюри носять назви, які визначають характер музики, що вказує на їх жанрову приналежність. Хоча мініатюри в основному є самостійними п'єсами, вони тяжіють до об'єднання в серії, цикли. Розквіт мініатюри пов'язаний з періодом музичного романтизму (Ф.Шуберт, Ф.Мендельсон, Р.Шуман, Ф.Шопен); жанр мініатюри широко розповсюджений у сучасній музиці [1].

Мініатюра є специфічним, системним явищем у мистецтві, своєрідним принципом моделювання й відображення внутрішнього світу людини та унікальним видом її творчої діяльності. Феномен мініатюри полягає в тому, що вона уособлює найменшу серед існуючих жанрову модель мистецтва, яка здатна відобразити цілісну картину світу. Камерні умови музикування зумовлюють особливості внутрішньої художньої організації мініатюри. Основою художнього світу мініатюри є монообразність: цілісний музичний образ, єдиний психологічний стан. Звідси й особливості жанрового змісту мініатюри – одномоментне, “сюхвилинне” вираження емоційного стану особистості в умовах камерного часопростору. Саме камерний часопростір мініатюри в межах малої форми (одночастинної, простої дво- або тричастинної) розкриває жанровий модус одномоментності, “сюхвилинності” [2, с. 30].

Феномен мініатюри розкривається через розуміння його не тільки як специфічного жанру, а й як способу духовного засвоєння і емоційно-образного відтворення художньої картини світу, що виражається в мініатюризмі як принципі художнього мислення. Феноменологічний підхід допомагає розкрити внутрішню суть мініатюри.

В українській музиці склався свій історичний досвід існування жанру фортепіанної мініатюри, що пов'язаний, по-перше, з європейською професійною культурою, у надрах якої він зароджувався, кристалізувався та

розвивався, а, по-друге – з особливостями національного стилю. Фортепіанна мініатюра, як узагальнююча категорія, містить внутрішню історично-обумовлену, динамічну систему жанрів. Для виявлення жанрової специфіки фортепіанної мініатюри здійснюється внутріжанрова класифікація в контексті української музичної культури на всіх етапах її становлення (генезис, кристалізація, жанровий інваріант і актуалізація) [3, с.139].

Історико-стильова інтерпретація жанру в контексті розвитку української музики репрезентує такі основні історичні модуси фортепіанної мініатюри: “фольклорний”, “романтичний”, “постромантичний”, а також “авангардний” стосовно композиторської практики другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Опанування жанру мініатюри в долисенківську добу починалося з жанру обробки українських пісень і танців, клавірного перекладення духовних і світських кантів, популярних арій і пісень, що призначені для аматорського салонно-побутового виконання. Першим українським фортепіанним мініатюрам притаманне “пряме” художньо-естетичне засвоєння українського фольклору з його пісенно-танцювальною стихією. Приклади використання фольклорного матеріалу (зокрема теми, цитати окремих мелодійних та ладово-гармонійних зворотів) в умовах камерного, салонно-побутового музикування виступають історично-зумовленим етапом переходу від аматорсько-побутового до якісно нового мистецтва.

Професійний етап розвитку української фортепіанної мініатюри безпосередньо пов’язаний з творчістю Миколи Лисенка, Левка Ревуцького, Бориса Лятошинського. Ці композитори-корифеї заклали такий семантико-структурний інваріант, в якому фортепіанна мініатюра стала повноцінним, самостійним жанром професійної культури. Узагальнюючи всю внутрішню множинність жанрового вияву фортепіанної мініатюри у творчості М. Лисенка, слід зауважити, що вона досить динамічна: від національних образів з пісенно-танцювальною основою до витончено-суб’єктивного ліризму романтичного світосприйняття [4].

Справжній розквіт жанру фортепіанної мініатюри в українській музиці розпочався у другій половині ХХ століття й продовжується до нашого часу. У стильовому відношенні жанр мініатюри характеризується різноманітними, багатогранними та сміливими композиторськими пошуками. Тут поєдналися оновлена музична мова “авангарду”, представлена окремими періодами творчості Лесі Дичко, Леоніда Грабовського, Євгена Станковича, Мирослава Скорика, Валентина Сильвестрова, Валентина Бібіка та традиції національного академізму, рисами якого пронизана творчість Георгія Майбороди, Віталія Кирейка, Анатолія Коломійця, Миколи Дремлюги та інших композиторів.

Аналіз жанру фортепіанної мініатюри розкриває усталений взаємозв'язок між засобами музичної виразності та типами музичної експресії, що “вбудовується” в структуру української ментальності. У жанрі фортепіанної мініатюри яскраво відбилися національно-самобутні особливості музичного мислення: широкий спектр інтонаційного мовлення (від декламації до пісенно-романсового типу висловлювання), варіаційність і варіативність, ладово-гармонійне мислення, підголосково-поліфонічна фактура тощо.

На прикладі фортепіанних мініатюр українських композиторів В. Сильвестрова, Л. Дичко, Б. Фільц помітним є вплив мінімалізму, структуралізму і техніцизму, задум яких полягає в максимальній концентрації художнього змісту, в особливій насиченості, сконцентрованості музичної інформації на малому проміжку часу, прагненні відобразити нове світовідчуття сучасної людини з його максимально вираженими експресіями. Це зумовило нові принципи мислення – тенденцію до мініатюризації і камернізації письма. Особливого семантичного навантаження набувають “звукотембр”, “звукоритм”, навіть пауза. Відбувається своєрідна “мініатюризація” часопростору музики і процесів музичного мислення (теми, ладово-гармонійного і мелодико-ритмічного комплексів). Темою може бути звукова структура, “серія”, або вертикальний комплекс (додекафонія, серійна техніка), ще більшого семантичного значення набуває “звук-атом” (пуантилізм), “випадкове” звукове сполучення (алеаторика), звукотемброві “плями” (сонорна техніка).

Семантичними ознаками мініатюри стають “елітарність” жанру, “інтелектуалізація” образу людини як наслідок раціоналізації музичної діяльності.

Неофольклорна мініатюра, яку репрезентують фортепіанні твори Лесі Дичко та Богдани Фільц, зберігає специфічну мову, використання фольклорних першоджерел у поєднанні з сучасними принципами музичного мислення: поспівковий тематизм, модальність ладової системи, темброва стилізація народних інструментів, підголоскова фактура, варіантність як основа тематичного розвитку. Техніцизм і структуралізм сучасного мислення не позбавили українську фортепіанну мініатюру національно-характерних рис, які є віддзеркаленням національного характеру. Через етнографічну цілісність, пісенність виявляється душа українського народу, а фортепіанна мініатюра, як узагальнююча категорія, містить внутрішню історично-обумовлену, динамічну систему жанрів.

Висновки. У системі музичних форм другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття особливого значення набуває фортепіанна мініатюра, оскільки саме в цей період з’являються високохудожні зразки даного жанру, які займають одне з важливих місць у творчому доробку українських композиторів.

Список використаних джерел:

1. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник [Електронний ресурс] / Ю. Є. Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 352 с. – Режим доступу : <http://term.in.ua/indeks.html?term=мініатюра>
2. Зенкин К. В. Проблемы музыкально-исторической концепции Б. Л. Яворского / К. В. Зенкин // Музично-історичні концепції у минулому і сучасності. – Львів, 1997. – С. 30–36.
3. Рябуха Н. О. Фортепіанна мініатюра у структурі української ментальності / Н. О. Рябуха // Культура України: Зб. наук. праць. – Вип. 12. Філософія культури. – Харків: ХДАК, 2003. – С. 132-140.

4. Архимович Л. Б. Микола Віталійович Лисенко : життя і творчість / Л. Б. Архимович, М. М. Гордійчук. – 3–тє. вид. доповн. й переробл. –К. : Муз. Україна, 1992. – 256 с.

Відомості про автора

Прізвище	Таран
Ім'я	Ірина
По батькові	Михайлівна
Посада	доцент кафедри музикознавства та методики музичного виховання
Місце роботи	ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, Інституту мистецтв
Вчений ступінь	кандидат педагогічних наук
Наукове звання	доцент
Адреса	76018, м. Івано-Франківськ, вул. Б. Лепкого, буд. 42, кв. 1
Телефон	050-433-48-61
E-mail	serh_taran@yahoo.com